

Skala skriptnih zabrana

Vesna Gavrilov-Jerković, Danijela Budiša, Nada Lekić-Babić i Petar Čolović

Skala skriptnih zabrana - SSZ je samoopisni višedimenzionalni instrument za ispitivanje odraslih osoba. Namijenjena je registrovanju stepena i karaktera skriptnih zabrana kojima je osoba bila izložena tokom odrastanja i koje je prihvatila kao deo slike o sebi.

Skriptne zabrane su jedan od osnovnih teorijskih koncepata u okviru transakcione analize. Odnose se na sve one verbalne i neverbalne poruke koje su roditelji i druge značajne figure upućivali potomku tokom njegovog odrastanja a koje imaju potencijal da ospore neko detetovo ljudsko pravo i da ograniče, ukinu ili na drugi način ugroze njegovu zdravu adaptaciju i autonomno funkcionisanje. Zabrane mogu biti različitog obima, intenziteta i maligniteta (Steiner, 1974). Mogu imati formu traumatičnog emocionalnog ispada roditelja praćenog tekstom: „Crko, da bog da, mrcino!“, mogu biti date ličnim primerom nekog neadekvatnog roditeljskog ponašanja, mogu imati formu ponavljajućih „sitnih“ ograničavanja, tipa: „Ne diraj to, nije to za tebe..., ne skači, ne trči..., ne zapitkuj..., ne plači..., nije valjda da se bojiš....“ ili suptilnih poruka: „Dušto mamina, ne znam šta bih ja bez tebe...“.. Da bi ove poruke postale deo skripta deteta, potomak mora u njih da poveruje, da ih poštuje i da ih internalizuje. Roditelji uglavnom nisu svesni psihoškog nivoa i mogućih konsekvenci ovih poruka i pretpostavka je da su one rezultat osećanja nestrpljenja, neadekvatnosti, nezadovoljstva, uplašenosti, zbunjenosti ili čak i patološkog procesa kod samog roditelja (Woollams & Brown, 1979; Stewart & Joines, 1996). Strukturalno, roditelj zabrane šalje iz svog nezadovoljnog, ljutog, depriviranog ili uplašenog ego stanja Deteta koje percipira da ga postojanje, bliskost, uspešnost, samostalnost ili bilo koji drugi oblik autonomije potomka na neki način ugrožava, pa sa pozicije realne moći preduzima akcije da tu autonomiju kod svog potomka ograniči. Vremenom, procesom različitih oblika učenja i identifikacije pretpostavlja se da će neke od ovih poruka i adaptacija na te poruke¹ postati deo njegovog kognitivno-afektivnog, evaluativnog i bihevioralnog funkcionisanja i da će biti okosnica za formiranje ranih odluka

¹ Strukturalno, pretpostavka transakcionog modela je da se skriptne zabrane, koje roditelji šalju svojoj deci beleže i pamte (skladište) u ego stanju Roditelja potomka, tačnije u Detetu Roditelja, dok se adaptacije na te poruke, zaključci o sebi i svetu i rane odluke nastale kao izraz kompromisa između usvojenih zabrana i prirodnih potreba razvijaju i beleže u ego stanju Deteta, tačnije Roditelja u Detetu. Tako se omogućava da se interpersonalna razmena između roditelja i potomka nastavlja i na nivou intrapersonalnog funkcionisanja potomka i kada roditelji nisu fizički prisutni.

na kojima će se zasnivati odvijanje skripta². Usled toga, neki autori, poput Gouldinga (Goulding & Goulding, 1978; Gulding i Gulding, 2007) ili Hollowaya (1977) razlikuju interpersonalni, odnosno komunikacioni aspekt zabrana koji ne završava nužno u patološkoj adaptaciji potomka i intrapersonalni aspekt koji podrazumeva detetovu interpretaciju nekog roditeljskog ponašanja, zahteva, atribucije, vrednosnog suda, emocionalnog ispoljavanja ili verbalno ili neverbalno iskazanog očekivanja kao zabrane čime zapravo započinje proces nezdrave adaptacije kod potomka. Zato je za razumevanje kojim se zabranama odrasla osoba aktuelno ograničava relevantnije i ispravnije ispitivati elemente njenog samoreglativnog sistema i posmatrati ponašanje same osobe nego posmatrati tokom formativnog perioda proces komunikacije roditelja i potomka jer se usled različitih moderatorskih faktora između poslatih i usvojenih zabrana ne očekuje potpuno slaganje (Cornell, 1988). Po transakcionim analitičarima prvi korak za oslobađanje od ograničavajućih uticaja skripta je da osoba osvesti zabrane da bi mogla dalje da formira nove odluke i funkcionalnu sliku o svojim slobodama, ograničenjima i kapacitetima (Clarkson, 1992; Stewart i Joines, 1996).

Skriptne zabrane je prvi opisao Eric Berne. Smatrao ih je najvažnijim delom skripta ali ih nije klasifikovao niti limitirao (Lammers, 1994). Posle Berna više autora je pisalo o skriptu i elementima skripta (McGrory, 1976).

Samim konceptom zabrana i sa njima povezanih ranih odluka najviše su se bavili bračni par Goulding (Goulding & Goulding, 1978, 2007). Prvenstveno na osnovu kliničkog iskustva, oni su različite restriktivne poruke kojima su klijenti bili izloženi dok su bili deca, a koje su se pokazale kao relevantne za razumevanje psihopatološke adaptacije, klasifikovali u dvanaest klasa pokrivajući širok spektar prirodnih dečijih prava koja na ovaj način mogu biti osporavana. Te klase zabrana su: Nemoj da postojiš, Nemoj, Ne budi važan, Ne budi dete, Nemoj da odrasteš, Ne budi uspešan, Ne budi ti, Ne budi zdrav (mentalno i fizički), Ne pripadaj, Ne budi blizak, Nemoj da misliš i Nemoj da osećaš. Autori su nabrojane zabrane detaljno opisali i ilustrovali kroz brojne primere ističući da je svaki pojedinac u izvesnoj meri usvojio neke od zabrana kao i da se ljudi razlikuju po tome koje sklopove zabrana imaju i kojeg su intenziteta i maligniteta te usvojene zabrane. Međutim, i pored važnosti koja je pridavana

² Po Berneu (1972), skript predstavlja sadašnje odvijanje programa razvijenog u ranom detinjstvu, koji je nastao kako pod uticajem nasleđenih predispozicija tako i pod uticajem roditeljskog delovanja i koji pruža okvir ponašanja individue u najznačajnijim oblastima njenog života.

konceptu zabrana u okviru transakcione analize, i pored zapažanja da postoje individualne razlike u stepenu i tipu usvojenih zabrana, nisu razvijeni adekvatni načini njihove procene. Ispitivanje skripta i prisustva zabrana sprovedeno je uglavnom kvalitativnim tehnikama kao što su polustrukturisani intervju, projektivne tehnike, kliničko posmatranje (Steiner, 1967; Berne, 1972; Buryska, 1976; Steere, 1985). Zabeležen je samo jedan pokušaj upitničkog ispitivanja (Scilligo, 1999).

Skala skriptih zabrana SSZ je nastala kao operacionalizacija nabrojanih dvanaest klasa zabrana sa ciljem da se omogući objektivniji i pouzdaniji način procene ovog koncepta. Karakteristike i vrednosti skale ispitane su kroz dve studije.

Prva studija je sprovedena na nekliničkom, opštem uzorku od 250 ispitanika od 18 do 60 godina starosti ($AS=32,70$, $SD=11,90$), 110 muškog i 140 ženskog pola. U istraživanju su učestvovali studenti Filozofskog, Pravnog, Prirodno-matematičkog i Tehničkog fakulteta u Novom Sadu kao i radnici DDOR-a, Informatike i dve osnovne škole. Cilj ove studije je bio da se proverí struktura skale i da se dobiju podaci o normama za pojedinačne subskale instrumenta.

Druga studija je bila validacionog karaktera i sprovedena je na 100 ispitanika iz opšte populacije i 100 ispitanika iz kliničke populacije. U kliničkom delu uzorka, kliničke grupe depresivnih (F32.0, F32.1, F32.2, F32.8, F32.9, F33.0, F33.1, F33.2, F33.4, F33.8, F33.9) i paranoidnih poremećaja (F22.0 u remisiji, F23.0 u remisiji, F 23.3 u remisiji i F60.0) su bile ravnomerno zastupljene. Dijagnostička klasifikacija na osnovu koje su ispitanici raspoređeni u kliničke grupe je bila psihijatrijska dijagnoza, na osnovu kriterijuma ICD-10. Ukupni uzorak je činilo 38% muškaraca i 62% žena. Ispitanici su bili prosečne starosti od 40 godina, i standardnom devijacijom od 10 godina, gde je najmlađi ispitanik imao 19, a najstariji 68 godina. Tri grupe ispitanika su se statistički značajno razlikovale po starosti ($F=7,502$; $p=0,001$), gde je grupa ispitanika sa depresivnim poremećajem bila statistički značajno „starija“ od nekliničke grupe ispitanika (neklinički: $AS=37,80$, $SD=9,232$; depresivni: $AS=44,44$, $SD=10,916$; paranoidni: $AS=40,72$, $SD=10,367$). Ovakva distribucija starosti u skladu je sa činjenicom da se depresivni poremećaji najčešće prvi put ispoljavaju u srednjoj životnoj dobi (Nedić i Živanović, 2008). Cilj ove studije je bio da se ustanove prvenstveno različiti indikatori validnosti instrumenta.

Latentna struktura skale skriptnih zabrana

U prvoj studiji početni skup stavki koji je zadat uzorku ispitanika se sastojao od 118 ajtema. Nakon sprovedene konfirmativne faktorske analize iz skale je izbačeno 47 ajtema koji nisu bili u značajnoj korelaciji sa faktorom, odnosno ostavljeni su oni ajtemi koji su imali minimalnu korelaciju od 0,40 sa svojim faktorom. U svom konačnom obliku SSZ sadrži 71 ajtem. Ajtemi su raspoređeni u 12 subskala koje reprezentuju 12 klasa zabrana.

Nad ovako selektovanim ajtemima sprovedene su dve nove faktorske analize. Eksplorativna faktorska analiza, metod glavnih komponenti sa promaks rotacijom je pokazala da je u pitanju višedimenzionalni instrument. Šest faktora ima karakteristični koren veći od 1 i zajedno objašnjavaju preko 38% varijanse. Faktori uglavnom nisko do srednje koreliraju međusobno.

Odgovori na 71 stavku upitnika podvrgnuti su konfirmativnoj faktorskoj analizi. Model je obuhvatio 12 latentnih dimenzija, koje predstavljaju 12 klasa zabrana. Parametri su procenjivani postupkom maksimalne verodostojnosti. Pokazatelji fita (tabela 1) ukazuju da teorijski model ne odgovara empirijskim podacima - dok neki pokazatelji fita imaju prihvatljive vrednosti (RMSEA), drugi sugerišu da model nije adekvatan. Pri tome, procena parametara sugeriše da su sve stavke statistički značajno i supstancijalno povezane sa matičnim skalama. Ovakav rezultat ukazuje na potencijal instrumenta za dalje metrijsko usavršavanje.

Tabela 1 – Pokazatelji fita

	Donja granica intervala pouzdanosti	Procena parametra	Gornja granica intervala pouzdanosti
Steiger-Lind RMSEA Index	0,064	0,066	0,069
Joreskog GFI			Vrednost 0,643
Hi-kvadrat	Vrednost 9129,876	Stepeni slobode 2485	P-nivo 0,01

Da bi se utvrdilo kakva je hijerarhijska organizacija skriptnih zabrana, faktorski skorovi na prvim glavnim komponentama 12 preliminarno formiranih skala podvrgnuti su analizi glavnih komponenti. Rezultati su bili u skladu sa teorijskim pretpostavkama: izdvojile su se

dve glavne komponente značajne prema Gutman – Kajzerovom kriterijumu (Tabela 2). Glavne komponente su rotirane u Promax položaj.

Tabela 2. Komponentna analiza drugog reda: obuhvat varijanse

Faktor drugog reda	Karakteristični koren	Procenat varijanse	Kumulativni procenat
1	6.786	56.553	56.553
2	1.233	10.272	66.826

Iz matrice sklopa vidimo da su prvim faktorom zasićene zabrane koje upućuju na hladni, odbacujući roditeljski stav. Najviše korelacije sa faktorom postižu upravo zabrane na bliskost, postojanje, važnost i pripadanje. Nasuprot tome, oko drugog faktora se okupljaju zabrane koje upućuju na uskraćivanje autonomije, samostalnosti, inicijative i uspešnosti, odnosno koje podstiču detetovu nesamostalnost i zavisnost. Najviše korelacije sa ovim faktorom postižu zabrane Ne odrasti, Nemoj i Ne budi uspešan. Faktori ostvaruju korelaciju od 0,52.

Tabela 3. Izvod iz matrice sklopa Promax faktora

Zabrane	Faktor	
	1 – hladne, odbacujuće poruke /ili nestani, ili ne smetaj	2 – poruke zabrane samostalnosti / ne budi nezavistan i uspešan
Nemoj da postojiš	.874	
Ne budi ti	.603	
Ne budi dete	.645	
Nemoj da odrasteš		.901
Ne budi uspesan	.336	.633
Nemoj		.819
Ne budi vazan	.867	
Ne pripadaj	.719	
Ne budi blizak	.934	-.271
Ne budi zdrav	.654	
Nemoj da misliš	.463	.534
Nemoj da osećaš	.429	.517

I konfirmativna faktorska analiza drugog reda je potvrdila da je ovakvo dvofaktorsko rešenje zadovoljavajuće: vrednost Joreskog-ovog GFI indeksa dostigla je 0.872.

Distribucija skorova, deskriptivni pokazatelji, polne razlike i starosna struktura

Vidimo iz tabele 4 da sve subskele osim subskele Nemoj u nekliničkom delu uzorka pokazuju očekivanu i značajnu zakrivljenost u pravcu nižih rezultata i značajno odstupanje od normalne raspodele. Čak i skale u kliničkom uzorku pokazuju tendenciju ka pozitivnoj zakrivljenosti i na šest subskala zakrivljenost ukazuje na statistički značajno odstupanje od normalne raspodele. To govori da su u pitanju nešto teži subtestovi i da se sadržaj stavki na ovim subskalama odnosi na poruke koje su traumatičnije i verovatno i realno ređe izražene. Zanimljivo je da najveću zakrivljenost imaju upravo neke od subskala koje su najviše zasićene prvim faktorom drugog reda, faktorom koji smo označili kao hladne, odbacujuće poruke: nestani ili ne smetaj. Sa druge strane kada se pogleda sadržaj subskele Nemoj koja pripada drugom faktoru drugog reda, vidi se da se sadržaj ovih ajtema odnosi na relativno prihvatljivo i socijalno ne toliko nepoželjno roditeljsko ponašanje (prezaštićujući roditelj i neodlučni potomak). Ovakav nalaz znači da bi teške skale bilo dobro olakšati ajtemima koji teorijski pripadaju datim zabranama ali koje su suptilnije u svom ispoljavanju čime bi im se povećala i diskriminativnost. Sa druge strane, iznadprosečan rezultat na ovim skalama govori o postojanju veoma traumatičnih zabrana sa verovatno visokim stepenom maligniteta.

Tabela 4. Distribucija skorova na subskalama zabrana

N=100+100	Ne postoj	Ne budi ti	Ne budi dete	Ne odas.	Ne budi uspeš.	Nemoj	Ne budi važan	Ne prip.	Ne budi blizak	Ne budi zdrav	Ne misli	Ne osećaj
AS nekl.	12,40	5,48	2,95	10,88	8,96	13,82	8,10	12,87	7,59	4,18	13,14	14,89
AS klin.	20,01	6,94	4,38	14,42	13,03	17,40	12,16	18,06	11,26	6,69	20,07	21,64
SD nekl.	3,344	2,379	1,248	3,807	3,156	4,525	2,798	4,936	3,104	1,859	4,589	4,662
SD klin.	8,635	2,888	2,506	4,961	4,962	5,164	5,010	6,473	4,672	3,056	7,265	7,077
Zarivljenost nekl.	2,418	1,079	1,542	1,431	1,307	,285	1,786	1,361	1,145	1,325	1,413	,871
Zakrivljenost klin.	,926	,762	,899	,413	,664	-,032	,943	,293	,585	,934	,398	,155
Spljoštenost neklin.	6,518	,920	2,393	2,958	2,044	-,499	3,062	1,788	,428	3,527	3,274	,523
Spljoštenost klin.	,300	,131	-,399	-,360	,041	-,255	,315	-,836	,056	,311	-,757	-,416

Ispitivanje značajnosti razlike među polovima na ispitanim subskalama pokazuje da se razlika među polovima očekivano pojavljuje samo na subskali Ne budi ti, koja se odnosi na zabranu Ne budi svog pola (ASž=6,58, SDž=2,933; ASm=5.55, SDm=2,240; $t=2,2787$, $p=0,006$) u pravcu veće izraženosti ove zabrane kod ženskog dela uzorka. Izraženost ostalih zabrana nije povezana sa polom, što je takođe u skladu sa teorijskim očekivanjem.

U tabeli 5 predstavljene su visine i koeficijenti značajnosti povezanosti starosti ispitanika i skorova na pojedinačnim subskalama. Vidimo da se na osam subskala pojavljuje statistički značajna povezanost sa starošću, ali važno je primetiti da su u pitanju veoma niske korelacije. Ova povezanost je nejasne prirode i pretpostavili smo da je u pitanju efekat prisustva nekog drugog faktora, kao što je blagi porast depresivnosti sa starošću. Međutim, ove korelacije su ostale i nakon što smo izraženost depresivnosti merene preko DL skale stavili pod kontrolu. Zanimljivo, povezanost se izgubila kada smo pod kontrolu stavili izraženost interpersonalne senzitivnosti merene preko skale Pa iz MMPI-a, koja je stajala u takođe niskoj i značajnoj korelaciji sa starošću ($r=0.328$, $p=0,000$). Izgleda da se u našem uzorku spremnost da se prepozna i izveštava o izloženosti različitim zabranama blago povećava sa starošću preko tendencije da se sa godinama postaje generalno senzitivniji. Ovaj rezultat je u neku ruku neobičan pošto većina istraživanja o odnosu Pa skale i starosti govori o tendenciji da sa godinama vrednost na ovoj skali opada, mada Friedman i saradnici (2001) upozoravaju da su ovi podaci nedovoljno dosledni i nedovoljno istraženi, pogotovo kada se radi o normativnim uzorcima.

Tabela 5. Povezanost starosti i skorova na 12 subskala

N=200	Ne postoj	Ne budi ti	Ne budi dete	Ne odr.	Ne budi uspeš.	Nemoj	Ne budi važan	Ne prip.	Ne budi blizak	Ne budi zdrav	Ne mis.	Ne oseć.
starost	.241	.154	.233	.002	.098	.080	.182	.152	.249	.069	.185	.297
p	,001	,030	,001	,975	,168	,260	,010	,032	,000	,332	,009	,000
Kontr. Pa	.020	.001	.047	-.120	-.084	-.034	.002	-.058	.073	.019	-.007	.110
P	.775	.990	.510	.092	.241	.630	.979	.418	.307	.786	.917	.122

Psihometrijske karakteristike skale skriptnih zabrana

Metrijske karakteristike skale smo posmatrali na nivou cele skale i na nivou subskala. Osnovni indikatori izračunati u okviru druge, validacione studije na kliničkom i nekliničkom uzorku su predstavljeni u tabeli 6. Gotovo identični rezultati su dobijeni i u okviru prve studije na nekliničkom uzorku.

Kada se posmatra skala u celini, koeficijenti pouzdanosti nam sugerišu da je u pitanju visoko pouzdan instrument, koeficijent reprezentativnosti pokazuje da je uzorak varijabli dobar reprezent univerzuma varijabli a koeficijenti homogenosti ukazuju da skala ima više predmeta merenja što je i za očekivati, s obzirom da su predmet merenja 12 skriptnih zabrana.

Tabela 6. Psihometrijske karakteristike subskala i skale u celini

Zabrana	Broj ajtema	Alfa	Beta	KMO	H1	H2
Nemoj da post.	10	,83	,84	,83	,33	,77
Ne budi ti	3	,48	,49	,56	,24	,74
Ne budi dete	2	,61	,67	,64	,19	,42
Nemoj da odras.	6	,55	,57	,65	,17	,74
Ne budi uspešan	6	,77	,77	,84	,36	,93
Nemoj	6	,66	,67	,66	,25	,69
Ne budi važan	6	,72	,72	,73	,30	,78
Ne pripadaj	8	,75	,76	,77	,27	,73
Ne budi blizak	5	,68	,68	,74	,30	,86
Ne budi zdrav	3	,58	,58	,62	,31	,82
Nemoj da misliš	8	,72	,82	,85	,37	,85
Nemoj da oseć.	8	,77	,78	,80	,30	,84
Cela skala	71	,96	,96	,86	,26	,40

Kada se posmatraju pojedinačne subskele očekivano se za one subskele koje imaju manji broj ajtema registruje i smanjenje koeficijenta pouzdanosti. Subskala skriptne zabrane Ne postoj ima najprihvatljive metrijske karakteristike, s tim da je i najduža po broju ajtema. Osim nje dobre karakteristike imaju i subskele Ne budi uspešan, Ne budi važan, Ne pripadaj, Ne misli i Ne osećaj. Od 12 subskala, tri imaju nisku pouzdanost (Ne budi ti, Ne odrasti i Ne budi zdrav).

Povezanost predmeta merenja skale skriptnih zabrana sa drugim varijablama

Da bismo mogli da govorimo o validnosti skale a pri tome nemamo paralelnu meru istog konstrukta koja bi mogla da nam bude kriterijum, zanimalo nas je kakvu povezanost skala skriptnih zabrana ostvaruje sa konstruktima sa kojima se po teorijskom modelu očekuje da bude visoko ili nisko povezana.

Tabela 7. Povezanost skale skriptnih zabrana sa konkurentnim skalama (N=200)

Zabrana	Pa	DL	Ja+ Ti+	Ja+ Ti-	Ja- Ti+	Ja- Ti-
Nemoj da post.	.691**	.238**	-.493**	-.099	.388**	.642**
Ne budi ti	.467**	.191**	-.375**	-.055	.225**	.488**
Ne budi dete	.603**	.196**	-.366**	-.010	.278**	.531**
Nemoj da odras.	.333**	.173*	-.303**	.022	.246**	.419**
Ne budi uspesan	.506**	.269**	-.448**	-.187**	.265**	.443**
Nemoj	.338**	.211**	-.342**	-.083	.121	.317**
Ne budi vazan	.551**	.188**	-.401**	-.090	.347**	.527**
Ne pripadaj	.598**	.166*	-.326**	.109	.279**	.553**
Ne budi blizak	.587**	.283**	-.358**	.013	.312**	.589**
Ne budi zdrav	.634**	.239**	-.357**	-.009	.332**	.549**
Nemoj da misliš	.580**	.266**	-.479**	-.178*	.302**	.500**
Nemoj da osec.	.668**	.240**	-.483**	-.049	.361**	.641**
Cela skala	.702**	.285**	-.510**	-.064	.372**	.666**

LEGENDA: Pa – Pa skala sa MMPI-202 (Biro, 2001); DL – skala depresivne ličnosti (Novović i sar. 2007); Ja+ Ti+ subskala zdrave egzistencijalne pozicije sa Skale životnih pozicija (Boholst, 2002); Ja+ Ti- subskala paranoidne životne pozicije sa Skale životnih pozicija; Ja- Ti+ subskala depresivne životne pozicije sa Skale životnih pozicija; Ja- Ti- skala očajničke životne pozicije sa Skale životnih pozicija

NAPOMENA: ** = $p < 0,01$; * = $p < 0,05$

Na dobru konkurentnu i diskriminativnu validnost ukazuje smer, visina i značajnost ostvarenih korelacija skale skriptnih zabrana i svih njenih subskala sa konkurentnim skalama. S obzirom da skala SSZ obuhvata procenu ispitanika o tome u kojoj meri je tokom odrastanja bio izložen bolnim i neprijatnim uticajima i porukama, razumljiva je i očekivana tako izražena povezanost ove skale sa skalom Pa koja meri stepen globalnog doživljaja ugroženosti, hostilnosti i interpersonalne osetljivosti i istovremeno niži stepen povezanosti sa skalom DL koja je mera stabilne depresivne strukture. Ovo ukazuje da je SSZ zaista više mera procene kvaliteta relacija ispitanika sa bitnim osobama i ograničenja kojima je bio izložen, što joj i jeste cilj i ne može da se izjednači sa depresivnim kognitivnim stilom. Jednako je očekivana i govori o dobroj konkurentnoj validnosti visina očajničke i depresivne pozicije sa subskalama skale SSZ. Vidimo da one osobe koje imaju negativan stav o sebi i o drugima izveštavaju u većoj

meri o prisustvu skriptnih zabrana, dok očekivano, osobe koje imaju pozitivan stav i o sebi i o drugima pokazuju tendenciju izostanka ili slabe izraženosti prisustva skriptnih zabrana.

Mogućnost skale skriptnih zabrana da diskriminiše klinički i neklinički uzorak

Da bismo videli da li se klinički i neklinički uzorak razlikuju po načinu odgovaranja na skali i ako da, koje od subskala daju najveći doprinos toj razlici, sproveli smo diskriminativnu analizu. Izdvojila se jedna značajna funkcija čije su karakteristike date u tabeli 8. Matrica strukture pokazuje da sve subskale doprinose razlici ostvarujući značajnu pozitivnu korelaciju sa funkcijom. Korelacije se kreću od .86 za zabranu na postojanje koja je najviša do .41 za zabranu Ne budi ti koja je najniža.

Tabela 8. Karakteristične vrednosti izdvojene diskriminativne funkcije

Funkcija	Eigenvalue	Procenat varijanse	Kum. procenat	Kanonička korelacija	Wilks Lambda	Hi-kvadrat	df	p
1	.468	100.0	100.0	.565	.681	73.320	12	.000

Na pozitivnom polu funkcije smestili su se ispitanici kliničkog dela uzorka (.684), a na negativnom ispitanici nekliničkog dela uzorka (-.677). Rezultati klasifikacije upućuju da je 75% ispitanika pravilno klasifikovano na osnovu diskriminativne funkcije.

Rezultati diskriminativne analize ukazuju da skala uspeva da diskriminiše osobe sa psihopatološkim simptomima od osoba koje pripadaju opštoj populaciji, ali istovremeno nam govore da ta razlika nije tako oštra i da klasifikacija ispitanika samo na osnovu skora dostiže značajan ali ne naročito visok procenat. Na istu činjenicu ukazuje i sprovedena ROC analiza.

Tabela 9. Rezultati ROC analize

N=200	Ne postoj	Ne budi ti	Ne budi dete	Ne odr.	Ne budi uspeš.	Nemoj	Ne budi važan	Ne prip.	Ne budi blizak	Ne budi zdrav	Ne mis.	Ne oseć.
Oblast ispod krive	.881	.708	.716	.743	.777	.759	.807	.769	.806	.861	.832	.854
D.gran. pouz.	820	.622	.623	.655	.699	.675	.730	.689	.734	.798	.761	.782
G.gran. pouz.	.942	.795	.809	.831	.854	.843	.883	.848	.878	.925	.902	.927

St. greška	.031	.044	.048	.045	.039	.043	.039	.041	.037	.032	.036	.037
P	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000

Ovo je teorijski očekivan rezultat pošto model postulira da smo svi u izvesnoj meri izloženi zabranama te da to nije karakteristika samo osoba sa psihopatološkim manifestacijama. Drugo, kao što je napred rečeno, model postulira i da ne postoji apsolutno slaganje između činjenice da je osoba bila izložena nefunkcionalnim porukama i načina na koji se ona na te poruke adaptirala. Ovi rezultati ukazuju da je značajno veća verovatnoća da će osoba koja jeste bila izložena takvim porukama imati izvesne psihosocijalne poteškoće, ali da postoje i brojni faktori koji taj uticaj na nivo adaptacije moderiraju.

Norme

Norme za skalu SSZ su rađene na osnovu 220 ispitanika iz prve studije, znači iz opše populacije. Iako je skala administrirana uzorku od 250 ispitanika nakon sprovedene normalizacije neki ispitanici su morali da budu izuzeti zbog ekstremnih rezultata koji su značajno uticali na normalnost raspodele. Za graničnu vrednost je predložen T-skor 70 koji predstavlja odstupanje sirovog skora za dve standardne devijacije od prosečnog skora normativne grupe. To znači da sirove vrednosti koje se nalaze ispod T- skora 40 treba tumačiti kao značajno smanjenu izloženost i usvojenost skriptnoj zabrani koja se procenjuje, sirove skorove koji se kreću oko T-skora 50 treba tumačiti kao prosečnu izloženost osobe procenjivanoj skriptnoj zabrani, vrednosti između T-skora 60 i 70 kao blago iznadprosečnu izloženost, a sirove vrednosti čija je vrednost u T-skoru 70 i više kao značajno iznadprosečnu izloženost procenjivanoj zabrani i značajnu verovatnoću da osoba usled toga ima probleme u psihosocijalnom funkcionisanju.

Upozorenje: SSZ skala nije namenjena da bude korišćena kao instrument za diferencijalno dijagnostičku namenu nego u ovoj fazi znanja o instrumentu prvenstveno kao istraživački instrument, a u kliničkom kontekstu kao dodatno dijagnostičko sredstvo u svrhu relevantnijeg planiranja tretmana.

Tabela 10. Odnos sirovih skorova i T-skorova za sve subskale

Sirovi skor	T skorovi											
	Ne postoje	Ne budi ti	Ne budi dete	Ne odrasti	Ne budi uspesan	Nemoj vazan	Ne budi pripadaj	Ne budi bizak	Ne budi zdrav	Ne misli	Ne osecaj	
1												
2			43									
3		39	56						41			
4		45	69						49			
5		51	81				36		38	56		
6		57		34	37	31	41		42	63		
7		64		36	40	33	46		46	71		
8		70		39	43	35	51	34	49	78	35	32
9		76		41	47	38	56	37	53	85	37	34
10	42	82		43	50	40	61	40	57		40	37
11	46	88		46	53	43	66	43	61		42	39
12	51			48	56	45	70	45	64		45	41
13	56			50	60	47		48	68		47	43
14	61			53	63	50	80	51	72		50	46
15	65			55	66	52	85	54	75		52.	48
16	70			58	69	54		56	79		55	50
17	75			60	73	57		59			57	52
18	80			62	76	59.		62	86		59	55
19	84			65		62		65			62	57
20				67		64		67			64	59
21				69		66		70			67	61
22				72		69		73			69	64
23				74		71		76			72	66
24				77		73		78			74	68
25						76					77	70
26											79	72
27												
28												
29												79
30												

NAPOMENA: boldovani su granični skorovi

Literatura

1. Berne, Eric (1972). *What do you say after you say hallo? Psychology of human destiny*. New York: Simon and Schuster
2. Biro, M. (2001). *Dijagnostička procena ličnosti. Priručnik za MMPI-202*. Beograd: DPS.
3. Buryska, J.(1976). The freehand script maze. *Transactional Analysis Journal*, 6, 160-167.
4. Clarksnon, P. (1992). *Transactional analysis psychotherapy. An integrated approach*. London: Routledge.
5. Cornell, W. (1988). Life Script Theory: A Critical Review From A Developmental Perspective. *Transactional Analysis Juornal*, 18, 270 - 281
6. Friedman, A.F., Lewak, R., Nichols, D.S., Webb, J.T. (2001). *Psychological Assessment With MMPI-2*. LEA Inc. Mahvah, NJ.
7. Goulding, R., Goulding, M. (1978). *The power is in the patient. A TA/Gestalt approach to psychotherapy*. San Francisco: TA Press.
8. Goulding, M., Goulding, R. (1979). *Changing lives through redecision therapy*. New York: Grove press.
9. Gulding, M.M.i Gulding, R.L. (2007). *Promeniti život: terapija novom odlukom*. Novi Sad: Psihopolis institut.
10. Holloway, W.H. (1977). Transactional analysis: An integrative view. In Barnes, G., (ed.) *Transactional Analysis After Eric Berne*. London: Harper & Row, 1977, 207-208.
11. Lammers, W.(1994). Injunctions as an impartment to healthy ego-state functioning. *Transactional analysis Journal*, 24, 250-265.
12. McGrory, J. (1976). Script Theory in Transactional Analysis: An Historical Review. *Transactional Analysis Journal*, 6, 367 – 369.
13. Nedić, A., Živanović, O. (2008). *Psihijatrija*. Novi Sad: Medicinski fakultet.
14. Novović, Z., Nedimović, T., Biro, M. (2007). Stanje depresivnosti: sindrom ili raspoloženje? *Psihologija*, 40, 447-461.
15. Steere, D. (1985). Protocol. *Transactional Analysis Journal*, 15, 248-260.

16. Scilligo, P., D'Aversa, C., Liverano, A., Schietroma S, Guglielmotti, F. (1999). Il questionario ESPERO: la misurazione delle ingiunzioni e delle controingiunzioni. *Psicologia Psicoterapia e Salute*, 5, 137-166.
17. Scilligo, P., Bastianelli, L. (1999). Le dimensioni fattoriali di secondo ordine delle ingiunzioni. *Psicologia Psicoterapia e Salute*, 5, 1-10.
18. Steiner, C. (1967). A script checklist. *Transactional Analysis Bulletin*, 6, 38-40.
19. Steiner, C. (1974). *Scripts people live. Transactional analysis of life scripts*. New York: Grove press.
20. Stewart, I., Joines, W. (1996). *TA Today: A new introduction to Transactional analysis*. Nottingham: Russell Press Ltd.
21. Woollams, S., Brown, M. (1978). *Transactional analysis*. Huron: Valley institute press.
22. Woollams, S., Brown, M. (1979). *TA: the Total Handbook of Transactional Analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall .

Prilog 1

Molimo Vas da naredne tvrdnje u upitniku pažljivo pročitate i na sve odgovorite. Ovde nema tačnih i pogrešnih odgovora, iskreni odgovori su najbolji mogući. Ovo ispitivanje je anonimno. Rezultati istraživanja koristiće se samo u naučne svrhe.

UPUTSTVO ZA POPUNJAVANJE UPITNIKA:

Treba da iskažete u kojoj meri se tvrdnje u upitniku odnose na Vas:

Ako se tvrdnja **uopšte ne odnosi na Vas**, zaokružite

Ako se tvrdnja samo **u maloj meri odnosi na Vas**, zaokružite

Ako **niste sigurni da li se tvrdnja odnosi na Vas**, zaokružite

Ako se tvrdnja **odnosi na Vas, ali ne u potpunosti**, zaokružite

Ako se tvrdnja **u potpunosti odnosi na Vas**, zaokružite

potpuno netačno (1).

uglavnom netačno (2).

nisam siguran (3).

uglavnom tačno (4).

potpuno tačno (5).

R.b.	Tvrdnje	potpuno netačno	uglavnom netačno	nisam siguran	uglavnom tačno	Potpuno Tačno
1.	Imam utisak da sam ja za sve kriv.	1	2	3	4	5
2.	Osobe suprotnog pola prolaze mnogo bolje u životu.	1	2	3	4	5
3.	Često mi nisu dozvoljavali da se igram.	1	2	3	4	5
4.	Izrazito ne volim odgovornost.	1	2	3	4	5
5.	Skoro nikada nisam uradio nešto kako valja.	1	2	3	4	5
6.	Mnogo se dvoumim kada treba da donesem neku odluku.	1	2	3	4	5
7.	Vredim manje nego ostali ljudi.	1	2	3	4	5
8.	Imam utisak kao da ne pripadam svojoj porodici.	1	2	3	4	5
9.	Kao malog retko su me mazili.	1	2	3	4	5
10.	Roditelji su obraćali pažnju na mene samo kada se razbolim.	1	2	3	4	5
11.	Čini mi se da sporije shvatam nego drugi ljudi.	1	2	3	4	5
12.	Veoma često mi je teško da odredim šta zaista osećam.	1	2	3	4	5
13.	Ja sam svima na smetnji.	1	2	3	4	5
14.	Moji roditelji su želeli dete suprotnog pola nego što sam ja.	1	2	3	4	5
15.	Ništa mi nije zabavno	1	2	3	4	5
16.	Voleo bih da stalno ostanem dete, tako bih imao manje problema u životu	1	2	3	4	5
17.	Zamerali su mi da ništa ne radim dovoljno dobro.	1	2	3	4	5
18.	Više nego drugi ljudi brinem da li ću pogrešiti kada nešto treba da uradim.	1	2	3	4	5
19.	Imam utisak da svojim roditeljima nisam bio važan.	1	2	3	4	5
20.	Nemam puno toga zajedničkog sa svojom porodicom.	1	2	3	4	5
21.	Teško sklapam poznanstva.	1	2	3	4	5
22.	Kao malom su mi govorili da sam lud.	1	2	3	4	5
23.	Teško mi je da se koncentrišem.	1	2	3	4	5

R.b.	Tvrđenje	potpuno netačno	uglavnom netačno	nisam siguran	uglavnom tačno	Potpuno Tačno
24.	Kao malom mi nisu dozvoljavali da ispoljim ono šta zaista osećam.	1	2	3	4	5
25.	Čuo sam roditelje da govore kako bi lakše napredovali u poslu da se ja nisam rodio.	1	2	3	4	5
26.	Stidim se svog tela.	1	2	3	4	5
27.	Roditelji se prema meni ponašaju kao da sam dete.	1	2	3	4	5
28.	Gotovo nikada ne završim posao do kraja.	1	2	3	4	5
29.	Moji roditelji su bili u stalnom strahu da mi se nešto ne desi.	1	2	3	4	5
30.	Kada bih kao mali tražio nešto od majke, ona bi postajala jako nervozna.	1	2	3	4	5
31.	Potpuno se razlikujem od svojih roditelja.	1	2	3	4	5
32.	Nisam blizak sa jednim od svojih roditelja.	1	2	3	4	5
33.	Plašim se da bih u stresnim situacijama mogao izgubiti razum i poludeti.	1	2	3	4	5
34.	Pametniji sam dok ćutim.	1	2	3	4	5
35.	Izražavanje osećanja donosi samo nevolje u životu.	1	2	3	4	5
36.	Kriv sam što sam se uopšte i rodio.	1	2	3	4	5
37.	Volim jednostavne poslove u kojima nema previše odgovornosti.	1	2	3	4	5
38.	Roditelji su sumnjali da mogu da uspem u životu.	1	2	3	4	5
39.	Moji roditelji su bili toliko brižni da su mi branili više stvari nego što je to možda trebalo.	1	2	3	4	5
40.	U školi niko nije voleo da se druži samnom.	1	2	3	4	5
41.	Pomišljao sam na to da sam možda usvojen.	1	2	3	4	5
42.	Ljudi bi me sigurno odbacili kada bi znali sve moje tajne.	1	2	3	4	5
43.	O mnogim stvarima nemam svoje mišljenje.	1	2	3	4	5
44.	Samo slabici pokazuju da su tužni.	1	2	3	4	5
45.	Majka je znala da mi kaže: "Bolje da te nisam rodila!"	1	2	3	4	5
46.	Kažu mi da sam detinjasta osoba.	1	2	3	4	5
47.	Mislim da sam šeprtlja.	1	2	3	4	5
48.	Jedan od mojih roditelja je plašljiva osoba.	1	2	3	4	5
49.	Nisam zaslužio da budem voljen.	1	2	3	4	5
50.	Nikada se više neću vezati za nekoga.	1	2	3	4	5
51.	Moji roditelji nemaju prijatelje.	1	2	3	4	5
52.	Znali su mi govoriti da sam glup.	1	2	3	4	5
53.	Od suviše jakih emocija se može poludeti.	1	2	3	4	5
54.	Najbolje bi bilo da se razbolim i umrem.	1	2	3	4	5
55.	Život bez obaveza bio bio prava stvar.	1	2	3	4	5
56.	Lako odustanem kada naiđem na teškoće.	1	2	3	4	5
57.	Roditelji su se prema meni ponašali previše zaštitnički.	1	2	3	4	5
58.	Kada sam bio dete, veoma retko su me puštali da nešto kažem ili pitam.	1	2	3	4	5
59.	Vezivanjem za nekoga se gubi sloboda.	1	2	3	4	5
60.	Čini mi se da su tuđe ideje uvek bolje od mojih.	1	2	3	4	5
61.	Govorili su mi da sam ružan kad plačem.	1	2	3	4	5
62.	Roditelji su me toliko tukli da sam imao ozbiljne povrede.	1	2	3	4	5

R.b.	Tvrdnje	potpuno netačno	uglavnom netačno	nisam siguran	uglavnom tačno	Potpuno Tačno
63.	Isplati se biti sebičan.	1	2	3	4	5
64.	Nikada ne kažem pravu stvar u pravo vreme.	1	2	3	4	5
65.	Teško mi je da se prepustim uživanju.	1	2	3	4	5
66.	Razmišljam o samoubistvu.	1	2	3	4	5
67.	Ako se suviše vežeš za nekoga, loše ćeš proći u životu.	1	2	3	4	5
68.	Roditeljima je bilo važnije da prihvatim njihovo, nego da imam svoje mišljenje.	1	2	3	4	5
69.	Gotovo uvek me zaboli želudac kada se iznerviram.	1	2	3	4	5
70.	Tek kada bih se ozbiljno povredio, drugi bi primetili da postojim.	1	2	3	4	5
71.	Osećam odbojnost prema hrani.	1	2	3	4	5

MOLIMO VAS DA PROVERITE DA LI STE ODGOVORILI NA SVA PITANJA!

HVALA NA SARADNJI!

Prilog 2 Stavke subskala i njihove korelacije sa faktorom

Stavke subskale Nemoj da postojiš

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Imam utisak da sam ja za sve kriv.	1	0.553
Ja sam svima na smetnji.	13	0.595
Čuo sam roditelje da govore kako bi lakše napredovali u poslu da se ja nisam rodio.	25	0.536
Kriv sam što sam se uopšte i rodio.	36	0.683
Majka je znala da mi kaže: "Bolje da te nisam rodila".	45	0.563
Najbolje bi bilo da se razbolim i umrem.	54	0.605
Roditelji su me toliko tukli da sam imao ozbiljne povrede.	62	0.562
Razmišljam o samoubistvu.	66	0.479
Tek kada bih se ozbiljno povredio, drugi bi primetili da postojim.	70	0.574
Osećam odbojnost prema hrani.	71	0.496

Stavke subskale Ne budi ti

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Osobe suprotnog pola prolaze mnogo bolje u životu.	2	0.444
Moji roditelji su želeli dete suprotnog pola nego što sam ja.	14	0.578
Stidim se svog tela.	26	0.498

Stavke subskale Ne budi dete

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Često mi nisu dozvoljavali da se igram.	3	0.551
Ništa mi nije zabavno.	15	0.578

Stavke subskale Nemoj da odrasteš

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Izrazito ne volim odgovornost.	4	0.615
Voleo bih da stalno ostanem dete, tako bih imao manje problema u životu.	16	0.624
Roditelji se prema meni ponašaju kao da sam dete.	27	0.458
Volim jednostavne poslove u kojima nema previše odgovornosti.	37	0.640
Kažu mi da sam detinjasta osoba.	46	0.530
Život bez obaveza bio bi prava stvar.	55	0.463

Stavke subskale Ne budi uspešan

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Skoro nikada nisam uradio nešto kako valja.	5	0.414
Zamerali su mi da ništa ne radim dovoljno dobro.	17	0.576
Gotovo nikada ne završim posao do kraja.	28	0.559
Roditelji su sumnjali da mogu da uspem u životu.	38	0.544
Mislim da sam šepRTLja.	47	0.641
Lako odustanem kada naiđem na teškoće.	56	0.674

Stavke subskale Nemoj

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Mnogo se dvoumim kada treba da donesem neku odluku.	6	0.531
Više nego drugi ljudi brinem da li ću pogrešiti kada nešto treba da uradim.	18	0.625
Moji roditelji su bili u stalnom strahu da mi se nešto ne desi.	29	0.523
Moji roditelji su bili toliko brižni da su mi branili više stvari nego što je to možda trebalo.	39	0.497
Jedan od mojih roditelja je plašljiva osoba.	48	0.533
Roditelji su se prema meni ponašali previše zaštitnički.	57	0.414

Stavke subskale Ne budi važan

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Vredim manje nego ostali ljudi.	7	0.449
Imam utisak da svojim roditeljima nisam bio važan.	19	0.646
Kada bih kao mali tražio nešto od majke, ona bi postajala jako nervozna.	30	0.573
U školi niko nije voleo da se druži samnom.	40	0.541
Nisam zaslužio da budem voljen.	49	0.562
Kada sam bio dete, veoma retko su me puštali da nešto kažem ili pitam.	58	0.597

Stavke subskale Ne pripadaj

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Imam utisak kao da ne pripadam svojoj porodici.	8	0.475
Nemam puno toga zajedničkog sa svojom porodicom.	20	0.620
Potpuno se razlikujem od svojih roditelja.	31	0.429
Pomišljao sam na to da sam možda usvojen.	41	0.411
Nikada se više neću vezati za nekoga.	50	0.559

Vezivanjem za nekoga se gubi sloboda.	59	0.514
Isplati se biti sebičan.	63	0.412
Ako se suviše vežeš za nekoga, loše ćeš proći u životu.	67	0.602

Stavke subskele Ne budi blizak

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Kao malog retko su me mazili.	9	0.459
Teško sklapam poznanstva.	21	0.412
Nisam blizak sa jednim od svojih roditelja.	32	0.523
Ljudi bi me sigurno odbacili kada bi znali sve moje tajne.	42	0.430
Moji roditelji nemaju prijatelje.	51	0.544

Stavke subskele Ne budi zdrav

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Roditelji su obraćali pažnju na mene samo kada se razbolim.	10	0.607
Kao malom su mi govorili da sam lud.	22	0.517
Plašim se da bih u stresnim situacijama mogao izgubiti razum i poludeti.	33	0.413

Stavke subskele Nemoj da misliš

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Čini mi se da sporije shvatam nego drugi ljudi.	11	0.501
Teško mi je da se koncentrišem.	23	0.531
Pametniji sam dok ćutim.	34	0.525
O mnogim stvarima nemam svoje mišljenje.	43	0.573
Znali su mi govoriti da sam glup.	52	0.615
Čini mi se da su tuđe ideje uvek bolje od mojih.	60	0.649
Nikada ne kažem pravu stvar u pravo vreme.	64	0.649
Roditeljima je bilo važnije da prihvatim njihovo, nego da imam svoje mišljenje.	68	0.624

Stavke subskele Nemoj da osećaš

Sadržaj stavke	Red. br. stavke	Korelacija stavke sa faktorom
Veoma često mi je zaista teško da odredim šta zaista osećam.	12	0.581
Kao malom mi nisu dozvoljavali da ispoljim ono šta zaista osećam.	24	0.632
Izražavanja osećanja donosi samo nevolje u životu.	35	0.526

Samo slabíci pokazuju da su tužni.	44	0.474
Od suviše jakih emocija se može poludeti.	53	0.412
Govorili su mi da sam ružan kad plačem.	61	0.450
Teško mi je da se prepustim uživanju.	65	0.515
Gotovo uvek me zaboli želudac kada se iznerviram	69	0.469